

TERUG NAAR INSULINDE

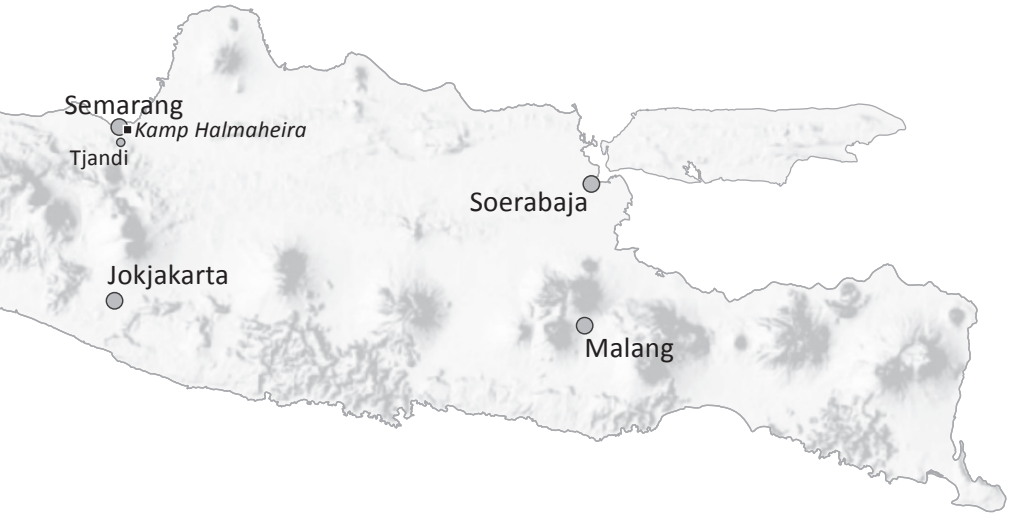
Java, 1939-1946

0 100 km

INDISCHE OCEAAN

JAVA ZEE

Semarang

Kamp Halmaheira

Tjandi

Soerabaja

Jokjakarta

Malang

Proloog

Batavia
juni 1945

De lucht die uit het slakkenhuis ontsnapt als ik de dikke agaatslak van een tak trek, klinkt veel scheller dan ik had gedacht. Komt het doordat mijn zintuigen door de duisternis en de stilte op scherp staan, of maakt een reuzenslak altijd zoveel geluid? Snel duw ik de slak in de steekzak van mijn jurk, druk mezelf tegen de stam van de boom en wacht. Met ingehouden adem hoor ik het getjirp van krekels, een bromvlieg die traag voorbijvliegt, de zwerm muggen die nerveus om me heen zoemen. De geluiden dreunen in mijn hoofd. Achter me, in het kamp, huilt een kindje. Een moeder verheft haar stem, het huilen neemt toe. De slak, die even groot is als mijn hand, probeert zichzelf te redden door zich in zijn huis terug te trekken. *Dat zal je niet meer helpen, vriendje, als ik je straks in kokend water gooi is het voorbij, hoe hard je ook gilt.* Mijn maag reageert onmiddellijk door de gedachte aan die maaltijd. In mijn mond vormt zich speeksel.

Het blauwe licht van de wassende maan laat de contouren zien van ons interneringskamp. De stenen huizen, verschillend in vorm en grootte, waartussen slingers wasgoed hangen, zien er vredig uit. Vanuit hier zie je niet hoeveel mensen zich daarbinnen hebben opgestapeld, als lucifers in een doosje. Twee vrouwelijke leidsters, die we *hantjous* noemen, lopen hun eerste ronde van de avond. Op de uitzichttoren, net buiten mijn zicht, staan Japanse bewakers die loeren op vrouwen zoals ik, die door wanhoop gedreven in het donker hun huizen uit zijn geslopen en daarmee de regels overtreden. Aan de andere kant van dit rijtje bomen ligt een smalle strook landbouwgrond: een akker waar de oogst allang uit de grond is gegraven. Daarachter eindigt onze leefwereld plotseling bij een afscheiding van *bilik*. Deze wand van gevlochten bamboesplijten wordt door ons het *gedek* genoemd. De Japanners hebben *heihos* – inlandse bewakers – aangesteld om aan de buitenkant van het gedek te patrouilleren. Het zijn eenvoudige

dorpelingen uit de *kampong* een eind verderop. Daar praten en lachen ze op dit tijdstip nog wel uitbundig met elkaar. Als de wind gunstig staat kan ik ze horen, evenals het gekletter van pannen en de sissende olie. Ik weet dat de heiho's dit werk ook alleen maar doen voor hun dagelijkse portie rijst, maar dat maakt ze niet minder meedogenloos. Sommigen lijken zelfs fanatieker dan de jap.

Dan stopt het gehuil plotseling. De warme avondlucht heeft zich als een zware deken over het kamp gelegd. Zelfs voor de kinderen is het te benauwd om nog enig geluid te kunnen voortbrengen. Het enige wat we kunnen doen is slapen, in de hoop in elk geval een deel van dit ellendige bestaan niet meer bewust te hoeven meemaken. Tot het weer volle maan is. Dan wordt ons zelfs dat genoeg niet meer gegund. Sonei, de kampcommandant, krijgt de kolder in zijn kop als de maan zo rond is als de zon. In nachtelijke appels moeten wij kampbewoners staan luisteren naar zijn tirannieke toespraken in het Japans. De incapabele tolk roept hem met evenveel ijver na in het Nederlands. 'Maanziekte' noemen de vrouwen in het kamp Soneis gekte. Bij de laatste volle maan had hij de gaarkeukens drie dagen gesloten zodat we onze portie stijfselpap, een snee brood, een theelepels boter en twee eetlepels groenten niet meer kregen. Ik moet zorgen voor een reserve, voor mammië en mijn zusjes, zodat we ook de komende volle maan zullen overleven. En voor mijn vriendin Johanna, die alles heeft gegeven voor haar kinderen en nu zelf niet meer kan.

Schuin boven me zie ik ineens een nog dikkere slak op een tak zitten. Ik voel het slakkenhuis, waarin mijn eerste slachtoffer nu volledig is verdwenen door de stof van mijn jurk. Dan strek ik mijn arm uit en gris mijn tweede slachtoffer van zijn tak. Meteen weer die hoge toon. Ook nu duw ik het slijmerige beest in de stijve plooiën van de jurk waar ik het vuil niet meer uit gewassen krijg. Wanneer het geluid is uitgedoofd, hoor ik iemand achter het gedek schuifelen. Ik vervloek mezelf omdat ik het niet bij één prooi heb gelaten. Tegen de stam van de boom laat ik me naar beneden zakken, tot ik op mijn hurken zit. Met mijn armen om mijn knieën en mijn hoofd tussen

mijn schouders luister ik gespannen. Gescharrel van voeten in de aarde, zacht gerinkel van metaal tegen metaal. Is dit een Indonesiër die zijn handelswaar komt ruilen, of een bewaker? Dan hoor ik gekuch. Twee keer. Een teken dat degene achter het bilik contact wil maken. Ik twijfel. Wanneer ik opnieuw het gekuch hoor, schraap ik mijn keel twee keer als antwoord. Ik hoor hem iets zeggen in mijn moedertaal, maar hij is te ver weg om hem te kunnen verstaan. Ik kijk van links naar rechts en loop dan gebukt over de omgeploegde aarde naar de afscheiding, waar ik op een kleine afstand blijf staan.

Door een gaatje in het bamboe kan ik de glinstering van een oog zien. 'Kom maar dichterbij, hoor,' zegt de stem die bij het oog hoort.

'Dat doe ik niet.' Na die keer dat er een bajonet door het gedek werd gestoken die me op een haar na miste, kijk ik wel uit.

'Kom, *njonja!*' dringt hij aan.

'Nee, ik kan je hier goed horen. Wat wil je?'

'Njon, heb je *lapar?*'

Ik ben in de war. Sinds de martelingen van de betrapten voor iedereen te zien en te horen waren, is het nachtelijke handeldrijven onder de gaten in de omheining, tussen gevangenen en de vrije mensen buiten het kamp, al weken gestopt.

'Ja, natuurlijk heb ik honger.' De slak plakt slijmerig in mijn hand, waar hij zich op zijn trage manier aan mijn greep probeert te ontworstelen.

'Kom vanavond om twaalf uur naar deze plek, dan breng ik je wat te eten,' zegt de man met het zangerige accent van een inlander.

'Hoe weet ik dat dit geen val is?' vraag ik.

'Dat kun je niet weten. Je moet me vertrouwen,' zegt hij zacht. 'Hoe heet je?'

'Zeg ik niet.'

'Mijn naam is Wayan.' Die naam betekent eerste zoon, zo heten er zoveel. Het zegt niks. 'Ik wil je helpen.'

Kan ik hem vertrouwen? Ik weet het niet. Ik kijk naar de lucht, alsof daar het antwoord staat. Ik zie dat de maan bijna vol is. Nog een paar dagen en dan beginnen Soneis kwellingen weer; van uren

op appel staan, van stilletjes bidden dat jij niet de persoon bent die hem opvalt in deze groep uitgемergelde vrouwen en kinderen en dat jij niet degene bent die het deze keer niet volhoudt.

‘Mijn naam is Rosa.’

‘Goed, Rosa. Om twaalf uur vannacht fluister ik je naam.’

‘Tot dan, Wayan.’

‘Tot dan, Rosa.’

I

Terug naar Insulinde

Amsterdam – Batavia
februari 1939 – maart 1939